

Денисюк О. Я.

очільниця відділу освітньої статистики і аналітики ДНУ «Інститут освітньої аналітики»,
Київ, Україна, denysyuk.oksana@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8584-0647>

Титаренко Н. В.

завідувачка сектору дошкільної, загальної середньої і позашкільної освіти відділу освітньої статистики і аналітики ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна,
nataliatytarenko@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5837-393X>

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК МОЖЛИВІСТЬ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ

Анотація. У статті досліджено питання впливу різноманітних чинників у процесі організації освітньої діяльності в початковій школі на розвиток учня. Моніторингові дослідження, що проводяться ДНУ «Інститут освітньої аналітики» з моменту започаткування реформи загальної середньої освіти, дають змогу отримувати статистичні дані про стан реалізації реформи Нової української школи (НУШ). У статті, з огляду на воєнний стан в Україні, розглянуто дві сфери розвитку учнів, а саме когнітивна та соціально-емоційна. Напрямок дослідження зумовлений тим, що вказані сфери допомагають учню набути таких рис, як стресостійкість, здатність реагувати на виклики та розв'язувати проблеми, активно комунікувати з оточенням, мати власний критичний погляд на події в країні. Ці риси є особливо важливими для адаптації особистості до умов військової агресії росії проти України. У статті проаналізовано вплив різноманітних чинників на формування в учнів зазначених сфер розвитку. Для аналізу використано статистичні дані, одержані під час моніторингового дослідження стану реалізації реформи НУШ у закладах загальної середньої освіти, виконаного Інститутом у травні–червні 2021 р. Ці дані дали змогу провести науковий аналіз і виявити, які види освітньої діяльності найбільше вплинули на розвиток зазначених сфер. Серед них застосування під час уроку групових або комбінованих форм, формування в учнів само- та взаємооцінювання як мотиваційного чинника до навчання, залучення батьків до організації освітньої діяльності їхніх дітей.

Ключові слова: сфера розвитку, заклад загальної середньої освіти, моніторинг, компетентна особистість, надпредметні компетентності, тверді навички, м'які навички.

JEL classification: I21.

DOI: 10.32987/2617-8532-2022-2-56-71.

Світовий економічний форум, що відбувся в січні 2020 р. у Давосі, акцентував на ТОП-10 навичках на наступних п'ять років (top 10 skills of 2025) [1]. Усі вони об'єднують чотири базових види діяльності сучасної лю-

дини, а саме: розв'язання проблем, управління собою, взаємодію з іншими та використання новітніх технологій. Отже, знання стають засобом підготовки компетентної особистості, яка володіє навичками досягнення

© Денисюк О. Я., Титаренко Н. В., 2022

(спільно чи особисто) поставленої мети, здатна розв'язувати проблеми та комфортно співіснувати в технологічному суспільстві. Четвертий рік реформи загальної середньої освіти основним завданням визначив саме формування компетентностей в українського школяра, котрий успішно діятиме в суспільстві, зможе реагувати на виклики й розв'язувати проблеми, залишаючись стресостійким. Ці навички є особливо актуальними в період воєнного стану, спричиненого військовою агресією російської федерації в Україні. Для фіксації процесу формування компетентностей в учнів початкової школи, що навчаються в межах реформи НУШ, Міністерством освіти і науки України започатковано низку моніторингових досліджень. Їх метою є збір статистичних даних про те, як упроваджується реформа, які інноваційні методики використовують учителі початкових класів для формування встановлених у Державному

стандарті початкової освіти компетентностей та які чинники вплинули на цей процес.

У звіті Світового економічного форуму про майбутнє робочих місць (2020 р.) наголошується, що освіта, яка сприяє розвитку здібностей особистості, її навчання та змістовна робота мають стати рушійною силою економічного успіху, індивідуального добробуту кожного члена суспільства та його згуртованості перед викликами [1]. Саме освіта повинна формувати певні навички, найактуальнішими з котрих є активне навчання й особистісні риси, які сприятимуть цьому: витривалість, стресостійкість, гнучкість, уміння адекватно реагувати на виклики, активно комунікувати з оточенням (рис. 1).

У свою чергу, Організація економічного співробітництва та розвитку у своєму звіті «OECD Future of Education and Skills 2030. OECD Learning Compass 2030» [2] визначає три групи навичок: когнітивні та метакогні-

Базові види людської діяльності	ТОП навичок
Розв'язання проблем	1. Аналітичне мислення та інновації 2. Розв'язування складних проблем 3. Критичне мислення й аналіз 4. Креативність, оригінальність та ініціативність 5. Логічна аргументація, подолання проблем і генерування ідей
Управління собою	6. Активне навчання та стратегії навчання 7. Витривалість, стресостійкість, гнучкість
Взаємодія з іншими	8. Лідерство та соціальний вплив
Використання технологій	9. Використання технологій, моніторинг і контроль 10. Створення технологій та програмування

Рис. 1. ТОП-10 навичок та базових видів людської діяльності 2025 р.

Побудовано авторами за: The Future of Jobs Report. World Economic Forum. 2020. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf.

тивні, соціальні й емоційні, практичні та фізичні, які будуть актуальними до 2030 р. (рис. 2).

Порівняння переліку навичок Світового економічного форуму та ОЕСР демонструє універсальний підхід цих інституцій до розвитку особистості, яка володіє комплектом навичок, котрі сприятимуть її успішності в сучасному світі. Натомість привертаємо увагу до певної тенденції: на найближчу перспективу (до 2025 р.) пріоритетом є формування критичного мислення, активне навчання, саморегуляція й використання технологій, що охоплюють когнітивні та метакогнітивні навички. Стосовно віддаленої в часі перспективи (до 2030 р.) варто зауважити, що акценти зміщуються на інші групи навичок, як-то соціальні й емоційні (уміння працювати в команді, емпатія тощо) [3]. Отже, йдеться про необхідність за допомогою різноманітних засобів формувати компетентну особистість, тобто таку, яка застосовує тверді на-

вички (*hard skills*) для набуття м'яких (*soft skills*).

Україна перебуває в тренді сучасних поглядів на зазначені навички й також змінює акценти в освітній політиці. Так, у Законі України «Про освіту» наголошується на тому, що освітній процес є системою заходів, основним завданням яких є розвиток особистості через формування та застосування її компетентностей. Компетентність, у свою чергу, розглядається як динамічний набір особистих рис (знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей та ін.), що дасть змогу особі успішно розвиватися в соціумі й реалізувати себе в подальшому житті та навчанні [4]. Державний стандарт початкової освіти, розглядаючи компетентність учня, акцентує на тому, що головну роль у формуванні ключових компетентностей відіграють досвід і потреби власне здобувача освіти, котрі мотивують його до навчання. У нормативному документі також наго-

Групи навичок	ТОП навичок
1. Когнітивні та метакогнітивні	1. Критичне мислення 2. Креативне мислення 3. Уміння вчитись
2. Соціальні й емоційні	4. Саморегулювання (вміння керувати своєю поведінкою) 5. Емпатія 6. Впевненість у собі та своїх силах 7. Відповідальність 8. Вміння працювати в команді
3. Практичні та фізичні	9. Використання нових пристроїв інформаційних та комунікаційних технологій

Рис. 2. ТОП навичок 2030 р.

Побудовано авторами за: OECD Future of Education and Skills 2030. OECD Learning Compass 2030. A Series of Concept Notes. URL: https://www.oecd.org/education/2030-project/teaching-and-learning/learning/learning-compass-2030/OECD_Learning_Compass_2030_Concept_Note_Series.pdf.

лошується, що на формування компетентності впливають як освітнє середовище (заклад освіти, родина), так і *різноманітні соціальні ситуації*, у котрих перебуває учень та які сприяють виробленню ставлення до них і вміння адекватно на них реагувати [5]. Останнє положення звучить особливо актуально сьогодні, коли діти шкільного віку живуть та продовжують здобувати освіту в умовах воєнного стану й у межах України, й за ними. Саме зараз критично необхідно розвивати та закріплювати в дитячій свідомості такі топові навички, як критичне мислення, вміння вчитися, саморегулювання (вміння керувати своєю поведінкою), упевненість у собі і своїх силах, відповідальність, вміння працювати в команді. Не слід забувати й про практичні навички, а саме про вміння використовувати нові інформаційні та комунікаційні технології, володіння якими в критичних ситуаціях, без перебільшення, сприятиме збереженню здоров'я, навіть життя. Для реалізації зазначених завдань потрібно застосовувати сучасні методики, практикувати на уроках форми організації навчальної діяльності, котрі показали себе найбільш результативними. Цьому сприяє сучасне і дружнє до дитини освітнє середовище.

Саме організація освітнього середовища спрямовується на виявлення й розвиток обдарувань та індивідуальних здібностей особистості в закладі загальної середньої освіти (ЗСО). Таке середовище допоможе досягти результатів освітньої діяльності через формування й застосування певних компетентностей [6]. Оцінювання результатів освітньої діяльності також має бути спрямоване

на визначення ключових компетентностей і наскрізних умінь, передбачених навчальними програмами в рамках реформи НУШ. Зауважимо, що за воєнного стану відбувається розширення підходів до оцінювання: воно стає гнучкішим та орієнтується, у першу чергу, на умови й форми освітнього процесу. Безперечно, при цьому зберігається його функція, а саме визначення рівня якості освітнього процесу та шляхів підвищення його ефективності [7].

Отже, можемо розглядати навчання та його результат як взаємодоповнюючі компоненти єдиного цілого, що однаковою мірою впливають один на одний і залежать один від одного.

Процес формування емоційної сфери учня початкової школи досліджували, зокрема, І. Бех, Н. Лейтес, Г. Костюк, П. Якобсон; методичні прийоми навчання, які сприяють розвитку особистості учня молодшого шкільного віку, визначали М. Вашуленко, І. Підласий, О. Савченко та ін.

Зосереджуючись на аналізі й інтерпретації результатів досліджень, проведених ДНУ «Інститут освітньої аналітики», ми як дослідники беремо до уваги різноманітні наукові погляди на організацію освітнього процесу. У ході моніторингу ми ставимо за мету вивчити вплив різноманітних факторів на показники навчання учнів. Наприклад, ми враховуємо думку новозеландського вченого, котрий розглядає питання ефективності та оцінювання освітніх результатів, професора Джона Хетті (John Hattie), який у своїх метадослідженнях зазначає, що будь-які методики навчання й будь-які вкладені в це кошти не впливають на результат [8]. На його думку, наразі

школи дуже активно експериментують із упровадженням у освітній процес сучасних технологій навчання, зменшуючи при цьому наповнюваність класів. Але фактичних доказів впливу таких заходів на результати навчання учнів немає. Спробуємо спростувати чи підтвердити цю тезу, аналізуючи фактор наповнюваності класів і вплив показника чисельності учнів на розвиток різних сфер учнів початкової школи. Окрему увагу буде приділено питанню сформованості в учнів початкової школи м'яких (гнучких) і твердих навичок.

Складаючи анкети учасників освітнього процесу (вчителів, батьків учнів), ми опосередковано досліджуємо рівень розвитку учнів початкових класів за певними сферами, зазначеними в Державному стандарті початкової освіти й у освітніх програмах, а саме: логічного мислення, фізичного розвитку, творчих здібностей, мови та мовлення, ціннісно-мотиваційної, когнітивної, соціально-емоційної тощо.

Під час моніторингових досліджень використано метод онлайн-опитування із застосуванням Google-форм. У цій статті ми представимо результати дослідження, виконаного у 2021 р. серед 2217 учителів третіх класів закладів ЗСО, які увійшли до репрезентативної вибірки. Головними параметрами відбору для дослідження стали: область розташування, тип населеного пункту й тип закладу ЗСО. З огляду на ці параметри було сформовано стратифікований випадковий відбір. До сформованих страт увійшло 1 % міських і 2 % сільських шкіл. Після обрахування необхідної кількості одиниць відбору з кожної страти, проводився відбір за-

кладів ЗСО з бази даних ДНУ «Інститут освітньої аналітики» за допомогою статистичних програм R і SPSS.

Зважаючи на воєнний стан в Україні, при аналізі відповідей учителів третіх класів особливу увагу було приділено соціально-емоційній сфері розвитку учнів. Ця сфера охоплює групу ментальних здібностей, що беруть участь в усвідомленні та розумінні як власних емоцій, так і емоцій оточуючих.

За теорією Р. Бар-Она, емоційний інтелект, що слугує основою соціально-емоційної сфери, є сукупністю певних здібностей, як-от:

- саморозуміння (усвідомлення власних емоцій, впевненість у собі, самоповага, самоактуалізація);
- комунікативний потенціал (емпатія, соціальна відповідальність);
- власне адаптаційні здібності (уміння розв'язувати проблеми, долати труднощі, емоційна лабільність);
- антистресовий потенціал (стійкість до стресів, самоконтроль);
- загальний настрій (оптимістичність) [9].

Результати нашого дослідження засвідчили, що в дев'ятох із десяти третьокласників (89,1 %), на думку вчителів, за час навчання відбулися позитивні зміни в розвитку соціально-емоційної сфери. Це означає, що в школярів добре розвинені певні навички, зокрема усвідомлення власних емоцій, соціальна відповідальність, уміння визначати й розв'язувати проблеми, долати труднощі, стійкість до стресів, самоконтроль. Сподіваємося, що ці та інші навички допоможуть психо-емоційній дитячій сфері впоратися з негативними наслідками військової агресії російської федерації в Україні.

Найбільш розвинена в третьокласників (91,5 %), на думку вчителів, сфера мови й мовлення, а найменш розвинена (69,5 %) – когнітивна (пізнавальна) сфера, яка є важливою складовою інтелектуального розвитку особистості учня (рис. 3). Більшість психологів пояснюють це тим, що дітям молодшого шкільного віку притаманна нерозвиненість довільної сфери внаслідок ще недостатньо сформованих внутрішніх засобів саморегуляції. З огляду на наведені результати, думку психологів та з урахуванням воєнного стану набуває актуальності організація психологічного супроводу учнів початкової школи.

Досліджуючи кореляцію віку вчителя і стану сформованості сфер розвитку третьокласників, зауважимо, що вік учителя істотно не впливає на ці сфери. Зокрема, серед учителів 51–60 років найбільше таких (29,9 %), хто виділяє значні успіхи своїх учнів у розвитку соціально-емоційної

сфери, серед 41–50-річних майже третина (30,1 %) помічають у своїх учнів прогрес у розвитку когнітивної сфери (рис. 4). Можна припустити, що життєвий і професійний досвід учителя позитивно впливає на формування в учнів «підготовленості до життя», їхню здатність реагувати на виклики й розв'язувати проблеми.

Порівнюючи сфери розвитку третьокласників у закладах ЗСО міст і сільської місцевості, можна зазначити, що істотної різниці між ними немає. Разом із тим у міських поселеннях майже половина вчителів помічають прогрес у розвитку когнітивної (51,5 %) й соціально-емоційної (50,5 %) сфер учнів, які сприяють формуванню стресостійкості та здатності вирішувати проблемні питання. У сільській місцевості більшість учителів (52,3 %) вважають, що в їхніх учнів відбулися позитивні зміни у сфері фізичного розвитку. А за розвитком когнітивної й соціально-емоційної сфер учні сільської місцевості дещо від-

Рис. 3. Розподіл відповідей учителів третіх класів щодо сфер розвитку учнів, у яких у них відбулися позитивні зміни (2020/2021 н. р.), %

Побудовано авторами за даними Загальнодержавного моніторингового дослідження впровадження реформи НУШ, проведеного ДНУ «Інститут освітньої аналітики» у 2021 р. (URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/ZVIT_VPROVADZHENNYA_NUSH_21_dlya-sajtu.pdf).

ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА

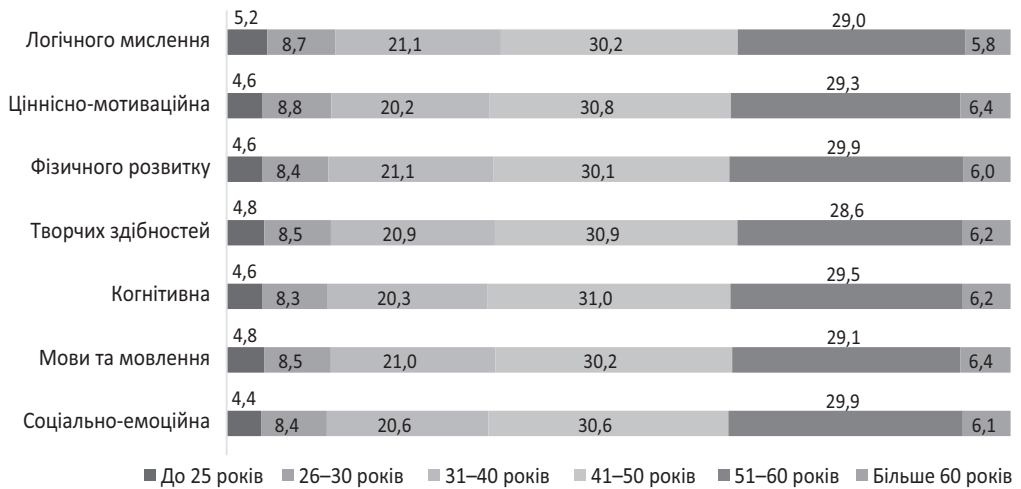

Рис. 4. Розподіл відповідей респондентів щодо сфер розвитку учнів, у яких у них відбулися позитивні зміни, за віком учителів (2020/2021 н. р.), %
 Побудовано авторами за даними Загальнодержавного моніторингового дослідження впровадження реформи НУШ, проведеного ДНУ «Інститут освітньої аналітики» у 2021 р. (URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/ZVIT_VPROVADZHENNYA_NUSH_21_dlya-sajtu.pdf).

стають від однокласників із міських шкіл (рис. 5). Отже, можна стверджувати, що в містах учні третіх класів краще підготовлені до подолання проблем і стресових ситуацій, натомість у їх-

ніх однокласників із сільської місцевості навички стресостійкості та здатність вирішувати проблемні питання дещо нижчі. Тому в умовах воєнного стану й при плануванні організації освіт-

Рис. 5. Розподіл відповідей респондентів щодо сфер розвитку учнів, у яких у них відбулися позитивні зміни, за типом місцевості, де розташований заклад ЗСО (2020/2021 н. р.), %

Побудовано авторами за даними Загальнодержавного моніторингового дослідження впровадження реформи НУШ, проведеного ДНУ «Інститут освітньої аналітики» у 2021 р. (URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/ZVIT_VPROVADZHENNYA_NUSH_21_dlya-sajtu.pdf).

нього процесу після закінчення війни особливу увагу слід приділити задоволенню потреб учнів у психологічному супроводі, особливо тих, хто проживає та навчається в сільській місцевості. Крім того, плануючи психологічний супровід учнів, необхідно враховувати регіональну складову, тобто, чи розташовувався заклад освіти в регіонах, де відбувалися активні бойові дії або спостерігалися постійні повітряні тривоги.

Хочемо наголосити, що за ініціатииви Міністерства освіти і науки України вже організовано онлайн-вебінари та інші заходи з питань зниження стресостійкості дітей. На сайтах структурних підрозділів МОН, Національної академії педагогічних наук України, обласних навчально-методичних центрів психологічної служби в системі освіти, НМЦ практичної психології і соціальної роботи ІПО Університету Грінченка запропоновано різноманітні ресурси психологічного супроводу для учнів, батьків і вчителів [10].

Особливо МОН України виокремлює учнів початкової школи, наголошуючи в методичних рекомендаціях щодо організації освітнього процесу в початковій школі в умовах воєнного стану, що психологічний супровід набуває певної специфіки, та пропонує використовувати різноманітні матеріали, розміщені у Всеукраїнському єдиному розкладі [11].

У межах дослідження проаналізовано зв'язок між чисельністю учнів у класі та їхньою психоемоційною сферою. З'ясовано, що в класі, який налічує менш ніж 25 учнів, істотних позитивних змін у різних сферах розвитку третьокласників не спостерігається. Якщо ж число учнів перевищує 25, це справляє позитивний вплив на формування їхньої когнітивної (41 %) й соціально-емоційної (39,6 %) сфер, а також сфери творчих здібностей (39,9 %) порівняно з учнями класу з меншою наповнюваністю (рис. 6). З огляду на отримані дані можна припустити, що більша кількість уч-

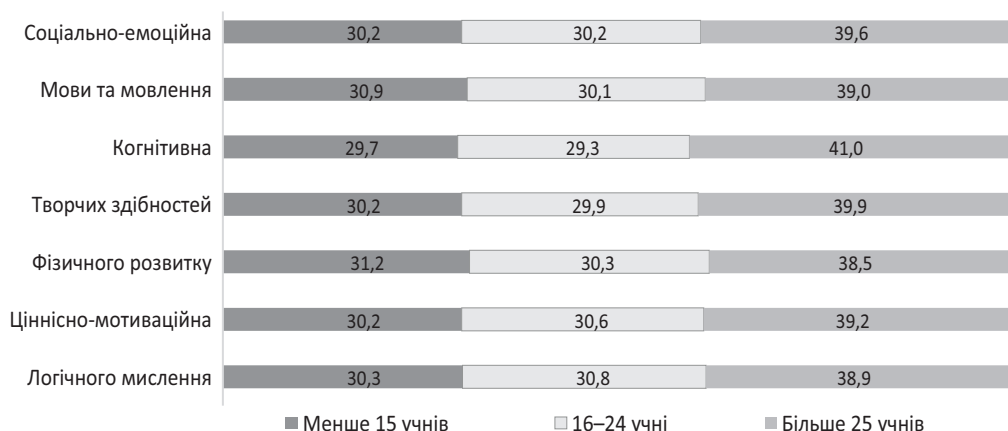

Рис. 6. Розподіл відповідей респондентів щодо сфер розвитку учнів, у яких у них відбулися позитивні зміни, за чисельністю учнів у класі (2020/2021 н. р.), % Побудовано авторами за даними Загальнодержавного моніторингового дослідження впровадження реформи НУШ, проведеного ДНУ «Інститут освітньої аналітики» у 2021 р. (URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/ZVIT_VPROVADZHENNYA_NUSH_21_dlya-sajtu.pdf).

нів у класі сприяє формуванню в них здатності адаптуватися та знаходити спільну мову з кожним членом колективу для розв'язання проблем. Таким чином, отримані нами дані корелюють із думкою професора Джона Хетті, що скорочення чисельності учнів у класі помітно не впливає на освітні результати.

Аналіз впливу стажу роботи вчителя в початкових класах на розвиток учнів показав: найістотніший прогрес у розвитку когнітивної сфери учнів (56,5 %) спостерігається, якщо вчитель має досвід роботи з третьокласниками п'ять і більше навчальних циклів (рис. 7). Це може бути пов'язано з тим, що професійні навички вчителя поєднуються із фаховим і життєвим досвідом особистості. Коли ж учитель уперше працює в початкових класах, в його учнів буде розвиненіша сфера логічного мислення (17,2 %).

Таке явище можна пояснити впливом молодих учителів на розвиток учнів, виявленим у ході дослідження «Training Assessment Project», проведеного у 2021 р. у межах глобальної програми Світового банку в галузі освіти «Systems Approach for Better Education Results (SABER)» за підтримки МОН України. Дослідження охоплювало питання щодо забезпечення підготовки педагогічних працівників та засвідчило, що молоді вчителі вносять позитивні зміни в життя учнів і колективу школи [12]. У його межах директори закладів ЗСО зазначили, що молодий учитель має сучасні й новаторські підходи до викладання, є відкритим та дружнім до учнів, вирізняється завзятістю й енергійністю. Як результат, у дітей зростає інтерес до навчання, вони демонструють відкритість і готовність до співпраці в різних форматах.

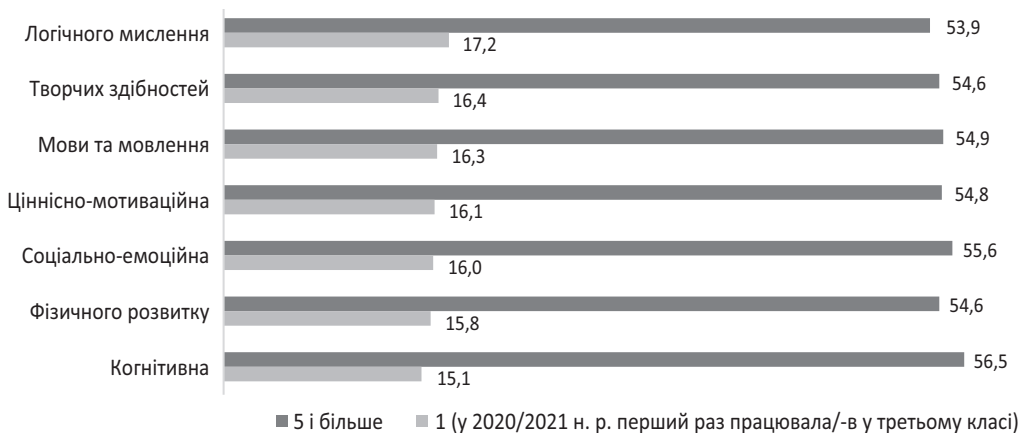

Рис. 7. Розподіл відповідей респондентів щодо сфер розвитку учнів, у яких у них відбулися позитивні зміни, за стажом педагогічної роботи в початкових класах (2020/2021 н. р.), %

Побудовано авторами за даними Загальнодержавного моніторингового дослідження впровадження реформи НУШ, проведеного ДНУ «Інститут освітньої аналітики» у 2021 р. (URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/ZVIT_VPROVADZHENNYA_NUSH_21_dlya-sajtu.pdf).

Аналіз фактора впливу форм організації навчальної діяльності на уроках на сфери розвитку третьокласників виявив низку тенденцій: групові форми роботи найкраще вплинули на сферу логічного мислення учнів (м'які навички); загальнокласні форми роботи – на сферу мови та мовлення (тверді навички); індивідуальні – на сферу фізичного розвитку (тверді навички); комбіновані – на когнітивну сферу (м'які навички); власний підхід вчителя – на соціально-емоційну, ціннісно-мотиваційну та сферу творчих здібностей (м'які навички) (рис. 8).

Таким чином, спостерігається суттєвий зв'язок між формами організації навчальної діяльності й формуванням сфер розвитку третьокласників, а саме форми роботи, які не передбачають співпрацю в команді, сприяють набуттю переважно предметних навичок (належать до твердих). Натомість робота в групі або комбінування

різних форм веде до різностороннього розвитку учнів, а отже, й формування надпредметних компетентностей (належать до м'яких навичок). Отже, дослідники встановили, що для формування компетентної особистості, здатної адекватно реагувати на виклики та розв'язувати проблеми в команді, необхідно під час організації освітньої діяльності частіше використовувати інноваційні форми роботи.

Аналіз різноманітних аспектів організації освітньої діяльності на засадах НУШ та їх кореляції з розвитком учнів у різних сферах дає підстави для висновку, що найбільш ефективно будь-які аспекти НУШ впливають на розвиток сфери мови й мовлення, найменш ефективно – на розвиток когнітивної сфери (рис. 9). Детальний аналіз впливу аспектів НУШ на розвиток когнітивної сфери учня допоміг виявити ще один важливий факт: найістотніші позитивні зміни в

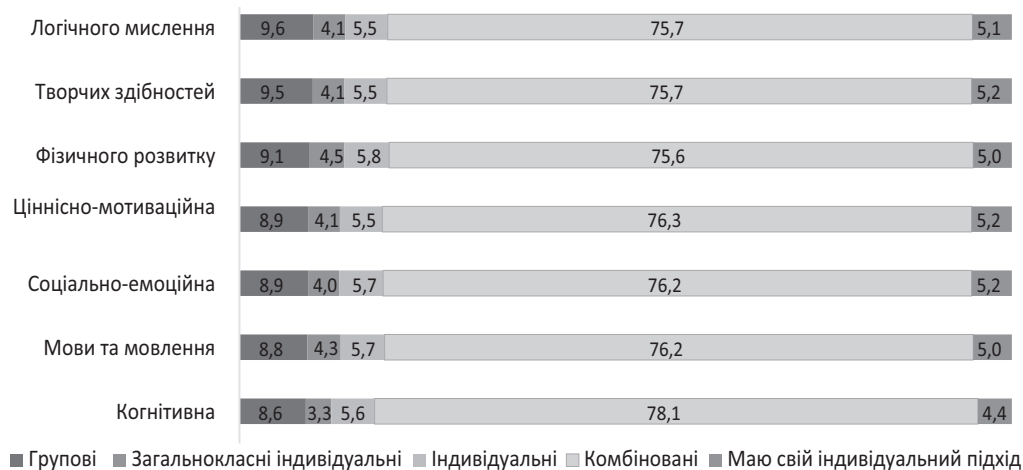

Рис. 8. Розподіл відповідей респондентів щодо сфер розвитку учнів, у яких у них відбулися позитивні зміни, за формами організації роботи учнів під час уроків (2020/2021 н. р.), %

Побудовано авторами за даними Загальнодержавного моніторингового дослідження впровадження реформи НУШ, проведеного ДНУ «Інститут освітньої аналітики» у 2021 р. (URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/ZVIT_VPROVADZHENNYA_NUSH_21_dlya-sajtu.pdf).

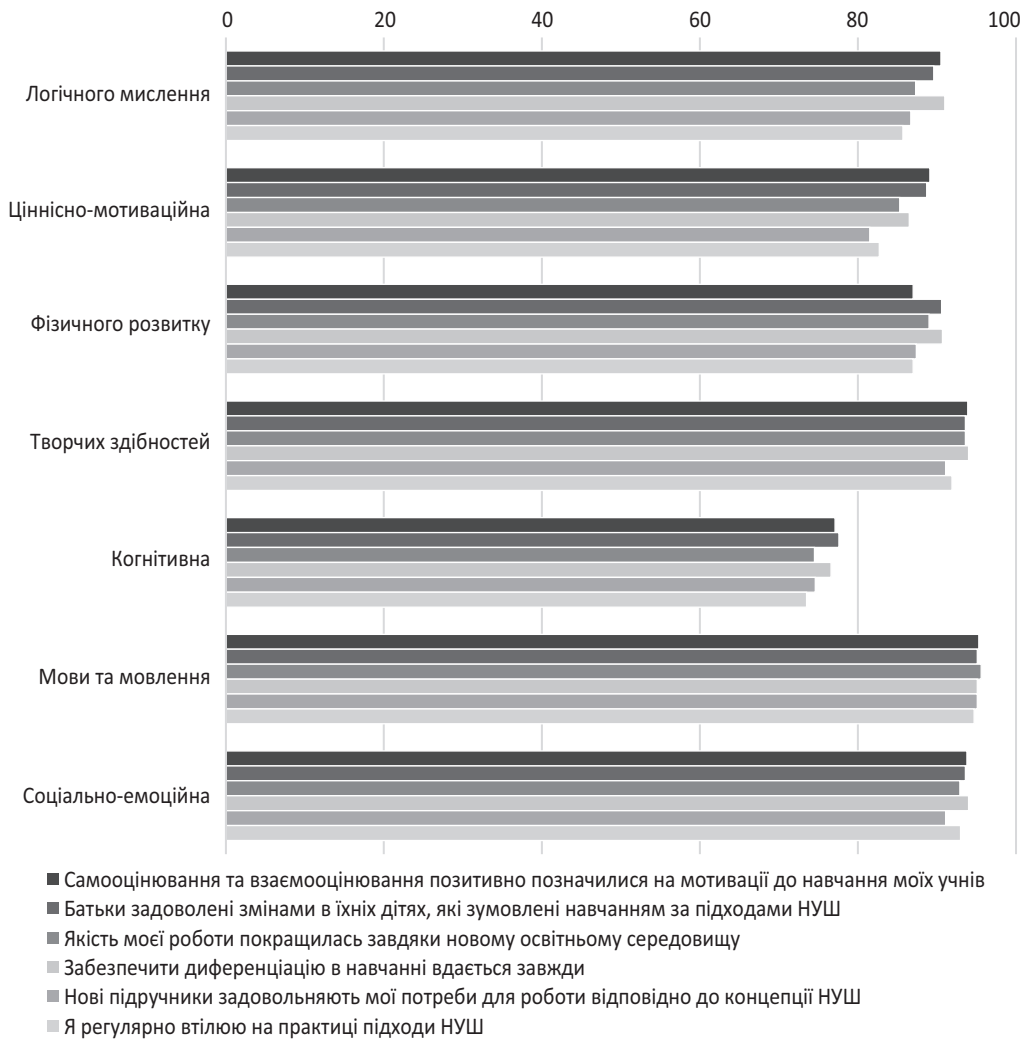

Рис. 9. Розподіл відповідей респондентів щодо сфер розвитку учнів, у яких у них відбулися позитивні зміни, за використовуваними аспектами організації освітньої діяльності на засадах НУШ (2020/2021 н. р.), %

Побудовано авторами за даними Загальнодержавного моніторингового дослідження впровадження реформи НУШ, проведеного ДНУ «Інститут освітньої аналітики» у 2021 р. (URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/ZVIT_VPROVADZHENNYA_NUSH_21_dlya-sajtu.pdf).

розвитку цієї сфери третьокласників відбуваються в разі, якщо батьки учнів задоволені змінами в їхніх дітях як результатом навчання на засадах НУШ. Таким чином, зацікавленість батьків у результатах навчання дитини стимулює її до подальшого

успішного засвоєння нових знань та формування вмінь. Також для розвитку в учнів когнітивної сфери досить корисним виявилось застосування вчителем прийомів само- та взаємооцінювання. Вони мотивують учнів до навчання й загалом показу-

ють високу ефективність. Отже, можна стверджувати, що учень, мотивований батьками і вчителем, досягає більших успіхів у навчанні.

Як зазначалося вище, найменш розвиненою в процесі впровадження НУШ є когнітивна сфера, незалежно від тематики спілкування вчителя з батьками учнів. Разом із тим результати дослідження свідчать, що найбільший вплив на розвиток когнітивної й соціально-емоційної сфер справляє бажання батьків учнів долучатися до організації дозвілля їхніх дітей або іншої допомоги вчителю з організації освітньої діяльності. Така

співпраця дорослих учасників освітнього процесу, на нашу думку, є стимулом і прикладом для учнів теж організовувати співробітництво в межах класного колективу для розв'язання проблем. При цьому вони набувають компетентностей саморегулювання, впевненості в собі, відповідальності, уміння працювати в команді.

Крім того, істотний вплив на розвиток обох зазначених сфер має бажання батьків додатково розвивати своїх дітей, консультуючись при цьому з учителем (рис. 10). Отже, активна співпраця батьків учнів і вчителя в питаннях розвитку дітей

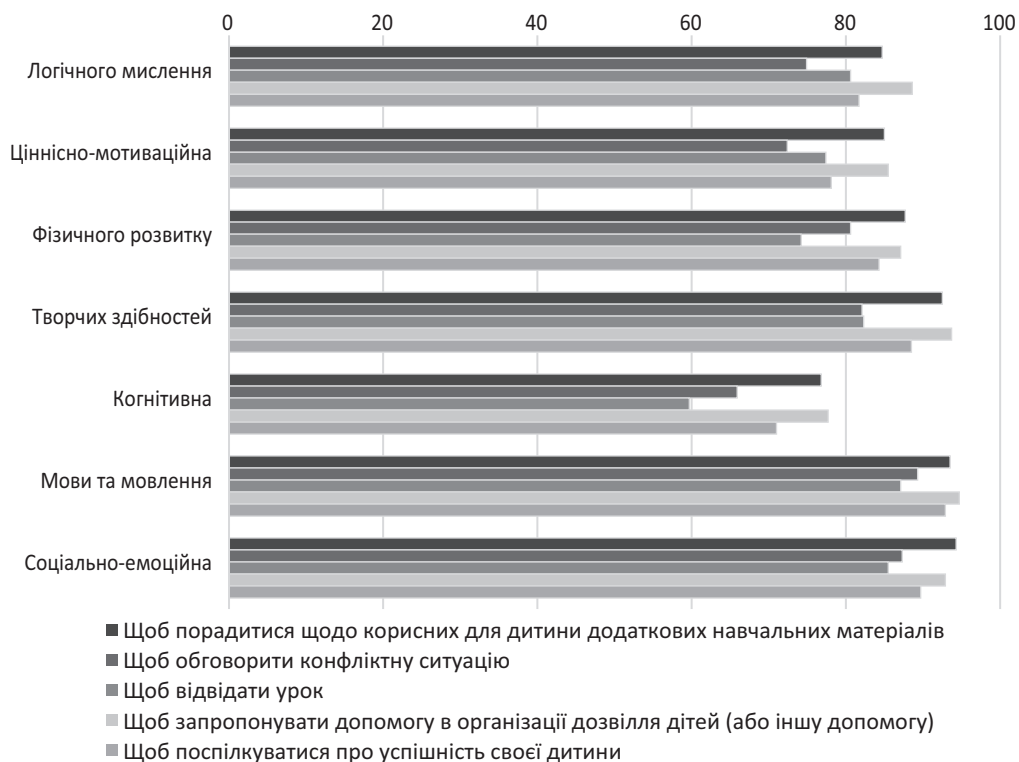

Рис. 10. Розподіл відповідей респондентів щодо сфер розвитку учнів, у яких у них відбулися позитивні зміни, за тематикою спілкування вчителів із батьками учнів (2020/2021 н. р.), %

Побудовано авторами за даними Загальнодержавного моніторингового дослідження впровадження реформи НУШ, проведеного ДНУ «Інститут освітньої аналітики» у 2021 р. (URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/ZVIT_VPROVADZHENNYA_NUSH_21_dlya-sajtu.pdf).

та єднання учнівського колективу впливають на розвиток саме м'яких навичок.

Аналіз останньої діаграми підтверджує дані попередніх діаграм. Предметні компетентності (тверді навички) найбільше вплинули на розвиток сфери мови та мовлення; надпредметні (м'які навички) – на розвиток когнітивної й соціально-емоційної сфер (рис. 11). Якщо ж у третьокласників спостерігається однаковий прогрес у набутті обох видів навичок, це розвиває також когнітивну та ціннісно-емоційну сфери. Отже, предметні компетентності впливають на розвиток вузькопредметної сфери, а надпредметні сприяють загальному розвитку особистості.

На підставі викладеного доходимо таких висновків. У повсякденному житті, а особливо в умовах військової агресії, важливими для людини, тим більше для дитини, є навички стресостійкості та здатність реагувати на виклики й розв'язу-

вати проблеми. Найістотніше на розвитку когнітивної та соціально-емоційної сфер третьокласників позначилися такі чинники: певний стаж педагогічної діяльності (чим він більший, тим результативнішим є вплив педагога на формування сфер розвитку дитини); чисельність учнів у класі понад 25 осіб; застосування групових або комбінованих форм організації освітньої діяльності учнів на уроках; формування в них само- та взаємооцінювання як мотиваційного чинника до навчання; залучення батьків до організації освітньої діяльності їхніх дітей. І найвагомим чинником, на нашу думку, є сприяння набуттю учнями надпредметних компетентностей, котрі є підґрунтям для формування всіх сфер розвитку особистості.

Насамкінець висловимо припущення, що сформовані в учнів початкової школи в процесі впровадження НУШ м'які навички (soft skills) сприятимуть послабленню

Рис. 11. Розподіл відповідей респондентів щодо сфер розвитку учнів, у яких у них відбулися позитивні зміни, за навичками різного когнітивного рівня (2020/2021 н. р.), %

Побудовано авторами за даними Загальнодержавного моніторингового дослідження впровадження реформи НУШ, проведеного ДНУ «Інститут освітньої аналітики» у 2021 р. (URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/ZVIT_VPROVADZHENNYA_NUSH_21_dlya-sajtu.pdf).

негативних наслідків для дитячої психіки, спричинених агресією росії проти України.

Перспективним напрямом подальших досліджень, на наш погляд,

є виявлення потреб і запитів власне педагогічних працівників для подальшої організації освітньої діяльності в умовах воєнного стану та в повоєнний час.

Список використаних джерел

1. The Future of Jobs Report. *World Economic Forum*. 2020. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf.
2. OECD Future of Education and Skills 2030. OECD Learning Compass 2030. A Series of Concept Notes. URL: https://www.oecd.org/education/2030-project/teaching-and-learning/learning/learning-compass-2030/OECD_Learning_Compass_2030_Concept_Note_Series.pdf.
3. Зайцева-Чінак Н. О., Сапрукіна М. А., Гондюл О. Д. Дослідження «Futute of Work 2030: як підготуватись до змін в Україні». URL: <https://cutt.ly/UOk6PCE>.
4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
5. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 (зі змінами від 30.09.2020 № 898). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.
6. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX (дата оновлення: 01.05.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/463-20>.
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1–4 класів закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 13.07.2021 № 813. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-ocinyuvannya-rezultativ-navchannya-uchniv-1-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>.
8. Hattie Ranking: 252 Influences and Effect Sizes Related to Student Achievement. URL: <https://visible-learning.org/hattie-ranking-influences-effect-sizes-learning-achievement/>.
9. Медвідь Л. П. Розвиток емоційного інтелекту учнів початкової школи. URL: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/87-natsionalno-patriotychne-vykhovannia-ditei-ta-uchnivskoi-molodi-v-umovakh-modernizatsiinykh-suspilnykh-zmin-15-travnia-2018>.
10. Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні : лист Міністерства освіти і науки України від 28.03.2022 № 1/3737-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zabezpechennya-psiho-logichnogo-suprovodu-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini>.
11. Про організацію освітнього процесу в початковій школі в умовах воєнного часу : лист Міністерства освіт і науки України від 29.03.2022 № 1/3725-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnogo-procesu-v-pochatkovij-shkoli-v-umovah-voyennogo-chasu>.
12. Результати дослідження щодо забезпечення підготовки педагогічних працівників Training Assessment Project. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/spivpracya-z-mizhnarodnimi-organizaciyami/svitovij-bank/proyekt-z-ocinyuvannya-pidgotovki-pedagogichnih-pracivnikiv-training-assessment-project>.

Oksana Denysiuk

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, denysiuk.oksana@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8584-0647>

Nataliia Tytarenko

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, nataliitytarenko@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5837-393X>

FORMATION OF A COMPETENT PERSONALITY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS AS AN OPPORTUNITY TO OVERCOME CHALLENGES

Abstract. *At the present stage of the development of society, knowledge becomes the means of formation of a competent person, possessing the skills to achieve a common or personal goal, as well as to solve problems. The Ministry of Education and Science of Ukraine has launched monitoring studies to document the process of developing competencies in primary school students who are studying within the framework of the reform of the New Ukrainian School. The analytical materials presented in the article use statistical data collected in the course of one of the monitoring studies conducted by the SSI "Institute of Educational Analytics" in 2021. Analyzing the answers of third-grade teachers and taking into account the martial law situation in Ukraine, we focused on the social and emotional sphere of development of students. This sphere includes a group of mental abilities, allowing to form students communicative and anti-stress potentials, adaptive abilities and general mood. The results of the study showed that nine out of ten third-graders (89,1 %) experienced positive changes in their social and emotional development during the three years of study. This gives rise to a certain optimism since the military aggression of the Russian Federation in Ukraine has a significant effect on the emotional aspect of the child and if the children have already developed certain skills of stress resistance, it will allow them to react better in a stressful situation. The least developed (69,5 %) among the third-graders was the cognitive sphere, which is also an important characteristic of the intellectual development of the individual and contributes to the formation of internal self-regulation. Given the results obtained, the organization of psychological support for primary school students becomes relevant during the military situation. In addition, certain patterns were discovered and presented in the article. For example, the greatest influence on the cognitive and socio-emotional development of students is the desire of their parents to engage in leisure activities for their children or other assistance to teachers in organizing educational activities.*

Keywords: *sphere of development, general secondary education institution, monitoring, competent personality, highly specialized competencies, hard skills, soft skills.*

References

1. World Economic Forum. (2020). *The Future of Jobs Report*. Retrieved from https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf.
2. OECD. (2019). *OECD Future of Education and Skills 2030. OECD Learning Compass 2030. A Series of Concept Notes*. Retrieved from https://www.oecd.org/education/2030-project/teaching-and-learning/learning/learning-compass-2030/OECD_Learning_Compass_2030_Concept_Note_Series.pdf.
3. Zaitseva-Chipak, N. O., Saprykina, M. A., & Hondiul, O. D. (n. d.). *Research "Future of Work 2030: how to prepare for change in Ukraine"*. Retrieved from <https://cutt.ly/UOk6PCE> [in Ukrainian].

4. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *On education* (Act No. 2145-VIII, September 5). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
5. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2018). *On approval of the State standard of primary education* (Resolution No. 87, February 21). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
6. Verkhovna Rada of Ukraine. (2020). *On general secondary education* (Act No. 463-IX, January 16). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> [in Ukrainian].
7. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2021). *On the approval of the Methodological recommendations on the assessment of the results of the education of pupils in 1-4 grades of general secondary schools* (Order No. 813, July 13). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-ocinyuvannya-rezultativ-navchannya-uchniv-1-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> [in Ukrainian].
8. Visible Learning. (n. d.). *Hattie Ranking: 252 Influences and Effect Sizes Related to Student Achievement*. Retrieved from <https://visible-learning.org/hattie-ranking-influences-effect-sizes-learning-achievement/>.
9. Medvid, L. P. (n. d.). *Development of emotional intelligence of primary school students*. Retrieved from <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/87-natsionalno-patriotychno-vykhovannia-ditei-ta-uchnivskoi-molodi-v-umovakh-moder-nizatsiinykh-suspilnykh-zmin-15-travnia-2018> [in Ukrainian].
10. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2022). *About providing psychological support to participants of educational process in the conditions of martial law in Ukraine*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zabezpechennya-psihologichnogo-suprovodu-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini> [in Ukrainian].
11. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2022). *On the organization of the educational process in primary school in wartime*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnogo-procesu-v-pochatkovij-shkoli-v-umovah-voyennogo-chasu> [in Ukrainian].
12. Ministry of Education and Science of Ukraine. (n. d.). *Results of the research on the provision of training of pedagogical workers within Training Assessment Project*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/spivpracya-z-mizhnarodnimi-organizaciyami/svitovij-bank/projekt-z-ocinyuvannya-pidgotovki-pedagogichnih-pracivnikiv-training-assessment-project> [in Ukrainian].